

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ НА НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ТРАДИЦІЯХ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Наталія Дубова, кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри художньо-технічної творчості
Уманського державного педагогічного університету
ім. Павла Тичини

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ НА НАЦІОНАЛЬНО- КУЛЬТУРНИХ ТРАДИЦІЯХ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

У статті розкривається один із критеріїв підготовки майбутнього вчителя трудового навчання – залучення його до вивчення народних традицій, ремесел, обрядів.

Постановка проблеми. Сьогоднішня школа чекає вчителя не як вузького предметника, а людину, що усвідомлює себе педагогом-вихователем, провідником культури свого народу, котрий постійно дбає про особисте і професійне зростання, добре знає й розуміє внутрішній світ своїх вихованців. Від внутрішнього багатства вчителя, його вихованості, ерудиції значно залежить розвиток цих якостей в учнів, майбутніх громадян України.

Актуальність нашого дослідження визначається необхідністю духовного відродження культури українського народу. У цьому аспекті важливо по-новому осмислити педагогічні ідеї минулого, невичерпні джерела української етнопедагогіки, які забезпечать передусім формування свідомості українців як етносу загалом, почуття національної гідності, гордості, оптимізму, історичної пам'яті та ін. і сприятимуть усуненню яскраво вираженої суперечності між науковою та народною системами виховання особистості, а також послужать основою збагачення підростаючої особистості трудовою культурою попередніх поколінь нашого народу.

За роки самостійності України особливо актуальною постає проблема відродження і збереження народного мистецтва. Успішність розв'язання проблеми багато в чому залежить від того, наскільки правильно і глибоко розуміються поняття сутності структури та змісту народного мистецтва.

О.В. Сухомлинський говорив, що хорошим вчителем може бути людина, яка, по-перше, любить дітей; по-друге, знає науку, на основі якої побудований навчальний предмет; по-третє, яка знає педагогіку і психологію, по-четверте, вона майстер своєї справи [7].

Чи стане майбутній вчитель майстром своєї справи, інтелектуально та духовно багатую

особистістю, чи байдужим ремісником – залежить від сьогоденного студента. Адже сучасний вчитель повинен володіти теоретичними знаннями наук, закономірностями розвитку людини, новими педагогічними технологіями і мистецтвом пізнання духовного світу учня.

Вища педагогічна школа повинна готувати відповідального, дисциплінованого і разом з тим ініціативного, творчо мислячого фахівця. Учителі трудового навчання мають добре знати наукові основи головних галузей виробництва та їх загальний науковий техніко-економічний потенціал. Від підготовки вчителів залежить реалізація завдань і змісту освітньої галузі "Технологія", підготовленість учнів до самостійного життя.

На основі трудового виховання формуються такі особистісні якості учнів, як працелюбність, господарність, бережливність, акуратність, естетичний смак, естетичне сприйняття навколишнього середовища, шанобливе ставлення до людей праці. Тому така підготовка молоді є важливою умовою підвищення продуктивності праці, збереження наукового рівня господарювання.

На наш погляд, декоративно-ужиткове мистецтво має унікальні можливості впливу на особистість та формування у неї рис громадянина України. У мистецтві ідеї суспільства зливаються з естетичними у нероздільну єдність, котра має унікальні можливості впливу на особистість у формуванні національної свідомості. Особливості здійснення такого процесу стали предметом вивчення вчених та практиків педагогічної ниви.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні проблеми професійної підготовки і формування особистості вчителя розглянуто в працях О.А. Абдуліної, О.А. Дубасенюк, І.А. Зязюна, М.П. Лещенко, І.Ф. Прокопенка, С.О. Сисоєвої, В.О. Сластьоніна, О.С. Солодухіної; зміст і методи навчання у вищих навчальних

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ НА НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ТРАДИЦІЯХ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

зкладах у публікаціях І.М.Богданової, О.Бульвінської, П.М.Воловика, А.С.Линди, В.О.Онищука, М.М.Фібули, С.У.Гончаренко, Р.С.Гуревича, В.А.Козакова, О.Г.Мороз, В.К.Сидоренка та ін. Окремі питання виховання особистості на традиціях і звичаях українського народу висвітлені в працях В.Киричок, М.Лещенко, Л.Масол, О.Савченко, В.Сироти, О.Рудницької, Г.Тарасенко, В.Тименка, Т.Шевчука та ін.

Вивчення традицій народної художньої творчості містить у собі значний педагогічний аспект, адже, пізнаючи звичаї та традиції народу, людина глибше розуміє свою сутність, що сприяє поглибленню художніх інтересів і смаку, розвитку творчого мислення, різноманітних умінь та навичок учнів, естетичному освоєнню національної художньої культури.

У розв'язанні цього складного питання важлива роль належить учителю обслуговуючої праці сучасної національної школи. Учитель повинен сформулювати в учнів справжню любов та повагу до рідного народу, його звичаїв, знання про історичні витоки народного мистецтва, розкрити багату художню спадщину народного мистецтва, віднайти імена видатних майстринь, залучити до відвідування місцевих музеїв, стати активним учасником збору та вивчення особливостей декору в одязі, на побутових ужиткових виробках, тобто забезпечити знайомство з живою культурною пам'яттю народу та його спадщиною.

Мета статті полягає у науковому та організаційно-педагогічному розв'язанні проблеми прилучення майбутніх учителів трудового навчання до національної культури у процесі засвоєння ними народних трудових традицій на заняттях з трудового навчання.

З метою розв'язання завдань дослідження нами проаналізовано та узагальнено психолого-педагогічну, спеціальну та методичну літературу щодо духовного розвитку особистості і формування у неї загальнолюдських та культурно-національних цінностей, визначено завдання і складові частини трудового виховання в національній школі, а також роль та місце народного мистецтва у трудовому вихованні молоді.

Виклад основного матеріалу. Виховання громадянина своєї держави, формування у молоді національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу, прищеплення шанобливого ставлення до культури, звичаїв і традицій українців – обов'язок учителів трудового навчання.

Збагачення світогляду підростаючого покоління за рахунок глибокого та різнобічного вивчення народних художніх традицій є одним із

важливих засобів виховання особистості громадянина України. Це вивчення невід'ємне від пізнання художньої природи народного мистецтва, його історії, оцінки сучасного стану, діалектики традиції та новаторства, бо кожний вид народної творчості має власну історію, тільки йому притаманні художньо-виражальні засоби: матеріал, мову, способи передачі відомого, знайденого, тобто свою традицію.

Процес навчання народним традиціям у світлі концептуальних вимог, поставлених до оновленої української школи, має в собі великий освітній та виховний потенціал, що, з одного боку, спирається на визначну матеріальну та духовну культуру народу, глибоко національну за суттю, змістом і характером, а з іншого – спрямований на забезпечення гармонійного формування особистості на основі індивідуального підходу до розвитку її творчих здібностей.

Традиція походить від латинського *traditio* – передача, тобто те, що перейшло від одного покоління до іншого, що успадковане від попередніх поколінь. Головною умовою існування традиції є її збереження і передача. Традиція проявляється у вигляді усталених стереотипізованих норм поведінки, звичаїв, обрядів, свят суспільних ідей, морально-етичних елементів тощо.

Традиційними можуть бути ідеї, погляди, смаки, звичаї, пісні, свята, риси особистості. Традиції за поширенням можуть бути сімейними, регіональними, національними, загальнолюдськими, за змістом – прогресивними, консервативними і навіть відкрито реакційними. Для успішного розвитку людського суспільства важливою є закономірність: цілеспрямована діяльність людей веде до виникнення нових елементів культури – інновацій, які розвиваються у межах певного суспільства і традиціоналізуються.

До трудових традицій належать ті норми і звичаї, які пов'язані з організацією праці, її видами, способами виконання, виготовленням знарядь праці та їх використанням. Трудові традиції є найбільш стійкими. Особливою стійкістю відрізняються народні традиції, тому що розповсюдженість традиції впливає на її стійкість. Народні трудові традиції є тим соціальним механізмом, за допомогою якого здійснювалися наслідування й успадкування підростаючим поколінням морально-трудового досвіду. Узагальнений морально-трудова досвід народу в традиціях, природно, впливав на всі сторони суспільного життя: погляди, переконання, норми поведінки, звички і підтримувався також силою громадської думки. Цим самим з допомогою

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ НА НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ТРАДИЦІЯХ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

передусім трудових традицій та інших соціальних механізмів створювалась модель формування особистості взагалі, та її морально-трудового становлення, зокрема. У взаємодії механізмів передачі морально-трудового досвіду були запрограмовані ті якості особистості, яких вимагало у минулі століття аграрне виробництво України.

Характерологічною ознакою традицій є те, що вони включають емпірично знайдені і перевірені практикою способи трудової діяльності людей та відповідної їх поведінки. Виконуючи функцію “залучення” підростаючого покоління до багатого морально-трудового досвіду, традиції служать провідним етнопедагогічним фактором, що вирішально впливає на здійснення передачі суспільних цінностей від покоління до покоління, формування внутрішньої єдності і національної своєрідності культури народу. Отже, вони сприяють, тим самим, цілеспрямованому розвитку особистості.

Однак зв'язок традицій з формуванням морально-трудових якостей особистості не прямий, а є для неї лише системою соціальних установок, ціннісних орієнтацій. Складність тут передусім у процесі перетворення знань, морально-трудового досвіду у переконання особистості. Головне, щоб вони стали особистісно-значущими для молодої людини, тобто, щоб традиції інтегрувалися особистісно. Отже, народні трудові традиції – це морально-трудова історія народу, ідеали, засоби підготовки підростаючого покоління до праці, котрі склалися історично, передавалися з покоління в покоління усталеним способом та підтримувалися силою громадської думки [2].

Основними напрямками оновлення системи роботи школи повинні стати: відродження національної самобутності; максимальне врахування і розвиток індивідуальних здібностей і нахилів учнів; забезпечення демократичних засад з пріоритетом загальнолюдських цінностей і моралі; відповідність освіти світовим критеріям.

Кожне нове покоління включається у вже існуючу національну систему виховання, яка відображає історичні, екологічні, географічні, етнографічні і психологічні особливості певного народу, адекватна його світосприйманню і світорозумінню, його самобутньому культурно-історичному шляху розвитку.

Витоки української національної системи виховання сягають глибин сивої давнини. Протягом століть вона встановлювалась, розвивалася, удосконалювалась, зберігаючись і захищаючись від руйнівного впливу як

чужеземних загарбників, так і власних реакційних шовіністичних політичних сил.

З глибин століть набирає розвитку різноманітна українська творчість. Багатогранна тематично і жанрово, вона і нині є могутнім джерелом засобів, методів і прийомів національного виховання.

Практично прилучаючись до народних традицій, учнівська молодь вбирає у себе філософський, психологічний, ідейно-моральний та естетичний зміст, у неї формуються поняття про цінність народних традицій, національна самобутність, творче ставлення до навколишньої дійсності.

Національні традиції – широке філософсько-педагогічне поняття. Як педагогічний феномен – це основа і комплексний засіб національного виховання, центральний структурний компонент українського народознавства.

Національні традиції об'єднують звичаї, обряди, ритуали, моральні норми, естетичні цінності, правила поведінки, елементи матеріальної та духовної спадщини, що зберігаються, розвиваються і передаються українським народом протягом століть.

Виховання молоді на національно-культурних традиціях українського народу – спеціально організований цілеспрямований процес становлення громадянина України, відтворення трудових, морально-побутових, художньо-естетичних знань, умінь і навичок, які були засвоєні й запроваджені українським народом у життя впродовж усього періоду існування.

Відбір і розвиток кращих народних традицій мають велике культурно-виховне значення. Наповнюючи собою побут, оточуючи людину в повсякденному житті, національне мистецтво сприяє вихованню патріотизму. Якщо речі, серед яких живе народ, йому близькі, задовольняють його потреби і естетичні почуття, якщо ці речі розкривають особливості характеру народу та його історії, то цим вони підсилюють гордість людей за свою національну художню культуру.

Виховання підростаючого покоління для кожної нації є найважливішим чинником розвитку національної культури. Передача всіх культурно-історичних традицій батьків, дідів і прадідів завжди гарантувала вічність життя нації. Передача трудового досвіду від батька синові, від матері дочці стало однією з засад народного виховання, а сама праця розглядалася як головний обов'язок людини і як важливий засіб виховання підростаючого покоління.

Система традицій нашого народу є результатом його виховних зусиль протягом багатьох віків. Через цю систему народ

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ НА НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ТРАДИЦІЯХ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

відтворював себе, свою духовну культуру, свій характер та психологію в історичному процесі зміни поколінь. Спадковість поколінь, вірність дітей традиціям батьків, народ розглядав як основний закон свого життя.

Традиції народу з сивої давнини завжди були і є невичерпним живильним корінням нашої духовності, національної самосвідомості. Не знаючи цього безсмертного народного скарбу, не можна впевнено крокувати вперед і оновлювати суспільство на засадах демократії. Народна духовність, яка трансформується через етнопедагогіку, стає незмінним союзником у протистоянні бюрократизму, національному нігілізму, бездушності та іншим деформаціям суспільного життя. Відродити забуті народні традиції й обряди, збагатити їх сучасним життям, поставити їх моральні та духовні принципи на службу виховання підростаючого покоління – головна мета діяльності сучасної української школи.

Не випадково К.Д.Ушинський відзначав, що “виховання, створене самим народом і побудоване на народних основах, має ту виховну силу, якої нема в найкращих системах, побудованих на абстрактних ідеях або запозичених в іншого народу”. Ставлення людини до праці залежить, насамперед, від виховання, від того, який приклад подають дитині її батьки, вихователі, вчителі, з якими людьми зустрічається вона на своєму життєвому шляху. Практично залучаючись до традицій, звичаїв молодь вбирає в себе їх філософський, моральний, психологічний та естетичний зміст, поступово розширюючи і зміцнюючи зв'язок з рідним народом, нацією. Адже кожен народ має свої трудові традиції, супутні їм звичаї, обряди та свята, становлення яких відбувалось протягом століть [2].

Відомий дослідник народного мистецтва М.Р.Селівачов зазначав, що “значення оточуючих нас речей ніколи не обмежуються одним практичним вузькоупітарним вживанням. Будучи пов'язаними із задоволенням тих чи інших потреб, вони завжди викликають у нас різноманітні почуття і думки, бажання і прагнення, задоволення чи незадоволення і т.д., інакше кажучи, завжди несуть в собі якесь психологічне навантаження” [6].

У переліку основних шляхів реалізації концепції національного виховання вказується, що “у навчальному та позанавчальному виховному процесі мусять знаходити відображення традиції, звичаї, ремесла, духовна і матеріальна культура народу” [4].

Діалектичну взаємодію елементів національної культури і народного мистецтва влучно висловив О.Канцедикас, говорячи, що “...етнічне і національне проявляється в народному мистецтві

органічно, виникаючи як наслідок певних особливостей духовної структури даного етносу і зберігаючись разом із збереженням цих особливостей. Це і є основою для формування в надрах народної культури специфічних художніх засобів, сукупність яких нерідко розглядається як “національний стиль”. Мала рухливість форми у народному мистецтві приводить, у свою чергу, до того, що “національний стиль” на певному етапі розвитку країни стає основою національної культури взагалі” [3].

Висновки. Звичаї і традиції завжди закріплюють досягнення в громадському і особистому житті, є важливими соціальними засобами стабілізації суспільних відносин. Вони завжди виконують роль соціальних механізмів передачі новим поколінням взаємин старших поколінь, відтворюють у житті молодих поколінь ці взаємини. Впліваючись у форму масових звичок, підтримуючись силою громадської думки, звичаї і традиції набувають величезної стійкості, стають певним чином охоронцями досягнень минулого.

Отже, теоретичний аналіз психолого-педагогічних досліджень проблеми підготовки майбутнього вчителя трудового навчання засвідчив, що відродження традиційних художніх ремесел на сучасному етапі соціального розвитку людства може прислужитись розв'язанню цілого ряду педагогічних і загальноекономічних проблем. Зокрема, підготовка майбутнього вчителя трудового навчання повинна базуватись на сформованості в нього загальнолюдських цінностей, завдяки безпосередньому залученню до вивчення народних традицій, ремесел, обрядів, а також практичному відтворенню у своїх виробках набутих вмінь.

1. Вілович І. Виховна робота зі студентами в процесі вивчення народних промислів // *Трудова підготовка в закладах освіти.* – 1998. – №3. – С. 48.

2. Дроб'язко П.І. *Українська національна школа: Витоки і сучасність. Посібник.* – К.: Вид. центр “Академія”, 1997. – 286 с.

3. Канцедикас А. *Искусство и ремесло: К вопросу о природе народного искусства.* – М.: Изобр. искусство, 1977. – 120 с.

4. *Концепція національного виховання // Освіта.* – 1996. – 7 серпня.

5. Мартинюк І.В. *Національна система виховання: шляхи реалізації // Підна школа.* – 1994. – №3 – 4. – С. 13 – 17.

6. Селівачов М.Р. *Народне мистецтво й сучасність.* – К.: Знання, 1980. – 48 с.

7. Сухомлинський В.О. *Сто порад вчителю.* – К.: Рад. школа, 1979. – 254 с.